

Over kwalitatieve data-analyse valt nog veel te schrijven!

Jeanine Evers

Richards, Lyn. *Handling Qualitative Data. A practical guide*. London: Sage, 2005, 207 pagina's, ISBN 076194259, € 41,99.

Grbich, Carol. *Qualitative data analysis. An introduction*. London: Sage, 2007, 258 pagina's, ISBN 9781412921430, € 26,85.

Er verschijnen de laatste tijd veel boeken over analyse, al dan niet gekoppeld aan software (Bazeley, 2007; Boeije, 2005; Hardy & Bryman, 2004; Lewins & Silver, 2007; Wester & Peters, 2004). Daarnaast kent een boek als dat van Paul ten Have over conversatie-analyse (oorspronkelijk 1999, vijf herdrukken) inmiddels zijn 2e druk (2007).

De twee boeken die ik hier zal bespreken, gaan ook over kwalitatieve data-analyse, maar hebben ieder een heel andere insteek. Het boek van Richards is meer een *doe-boek* dat sterk gekoppeld is aan het gebruik van NVivo, een softwarepakket waarvan Richards samen met haar echtgenoot Tom de producent is. Het boek van Grbich is meer een *overzichtsboek* van allerlei analysemethoden.

De koppeling tussen analyse en software komt in het boek van Richards nadrukkelijk naar voren via de subpagina van de Sage website waarnaar ze steeds verwijst (www.sagepub.co.uk/Richards). Je kunt jezelf daar leren NVivo te gebruiken. En Richards werkt, hoe kan het ook anders, vanuit de functionaliteit van NVivo en met terminologie van NVivo. Die is in bijvoorbeeld Atlas.ti, MAXqda en Kwalitan weer anders. Want hoewel de basisfuncties in alle pakketten gelijk zijn (er worden trefwoorden aan datasegmenten gekoppeld waarover je meer of minder abstraherende notities kunt schrijven en je kunt op allerlei wijzen zoeken in de dataset), worden zowel basisfuncties als toeters en bellen met andere termen benoemd, zijn er verschillen in de toeters en bellen en werken die ook anders. Om die reden kunnen de gebruikte termen in het boek voor gebruikers van andere software soms verwarrend werken. Ze eindigt elk hoofdstuk vervolgens met een softwarematige samenvatting van de stappen die beschreven werden, en die kan je dan weer via haar website in NVivo gaan oefenen. Je kunt dit boek zeker niet beschouwen als een verkapte handleiding NVivo, maar door de analyse-oefening te koppelen aan haar site waar je met die software kunt oefenen, is het een zeer slimme marketingstrategie. Bij data-analyse met behulp van software lopen namelijk de interpretatieve kant van het doen van de analyse en de technische kant van het bedienen van de software erg door elkaar. Mensen hebben soms veel moeite dat in hun hoofd te scheiden.

Wat de koppeling tussen analyse en software betreft, blijkt Grbich daarentegen soms voorbeelden te gebruiken uit de prehistorische tijd van analyseren zonder software. In die zin kun je haar helemaal geen voorkeur voor bepaalde software in de schoenen schuiven. In deze tijd is dat echter achterhaald en als notoire softwaregebruiker die ik ben, wekt dat ook wel irritatie omdat ze procedures beschrijft die je met gebruikmaking van software veel eenvoudiger zou kunnen uitvoeren. In die zin is het mijn ervaring dat

het werken met software bij de analyse niet zozeer de tijdsinvestering noodzakelijkerwijs beperkt (dat kan natuurlijk wel), maar je vooral in staat stelt veel meer en gevarieerder vragen aan de dataset te stellen die je anders zou laten zitten omdat het handmatig veel te ingewikkeld en tijdrovend is. Dat kan op het inhoudelijk niveau zijn, maar ook zeker op het niveau van het combineren van meerdere analysestrategieën op dezelfde dataset. Dit is te duiden als *thick analysis*: het trianguleren met analysestrategieën (Evers & Van Staa, 2009). Het gebruik van software heeft dan ook zeker invloed op de kwaliteit van je analyse.

Genoeg over software, terug naar de inhoud. Wat kun je verder verwachten van deze bundels?

Richards doet zeer veel nuttige suggesties om te overwegen bij het ontwerpen en plannen van een project. Net als Boeije (2005) gaat haar boek – anders dan de titel wellicht suggereert – in op het analyseren als onderdeel van een onderzoeksproject. Ze behandelt het project vanaf het ontwerp tot aan de rapportage. Niet alle hoofdstukken zijn echter even zinvol of bruikbaar. Richards schrijft alsof ze tegen je praat terwijl ze aan het werk is; haast alsof ze je als sparringpartner aanspreekt. Die losse stijl is prettig om te lezen. Het boek als geheel vond ik nogal chaotisch. Ze springt van de hak op de tak en laat je achter met een gevoel van verdwazing: Wat heb ik nou eigenlijk gelezen, wat is de rode draad? Dat komt deels door de gehanteerde lay-out: Richards maakt veelvuldig gebruik van boxen in de lopende tekst. Dit werkt soms behoorlijk storend. Deels wordt het echter ook veroorzaakt door de springerige schrijfstijl, analoog aan gedachteprocessen, waardoor in de diverse hoofdstukken veel herhaling zit. Alhoewel het technisch gezien klopt dat je tijdens een analyseproces bepaalde zetten in de verschillende fasen herhaalt, had dit systematischer verwerkt kunnen worden. De schema's die elk hoofdstuk inleiden en het proces van een onderzoeksproject in stukken delen, zijn daardoor minder effectief. Mooi vond ik de vele bruikbare suggesties, zoals bijvoorbeeld het linken van datafragmenten die je nog eens nader wilt onderzoeken (je zou er ook een code voor kunnen ontwerpen), het nadrukkelijk jezelf bevragen of overeenkomsten tussen respondenten wel daadwerkelijke overeenkomsten zijn, de nadruk die ze legt op documenteren van het hele onderzoeksproces en het onderscheid dat ze maakt tussen *searching* (vragen stellen aan de data) en *seeing* (de data nog eens met frisse blik bezien). Al die manieren die ze aanreikt om met het analyseproces om te gaan (ik categoriseer ze als tips en *tricks*) hebben uiteindelijk ten doel aan te geven dat men moet waken voor te snelle conclusies bij kwalitatieve analyse, een boodschap die ik van harte onderschrijf.

Wat dat aangaat, is het boek van Gbrich van een andere soort. Houdt Richards zich met het concrete analyseproces bezig door te schrijven over analysetechniek, Gbrich wil helpen bij de keuze van een analysemethode. In haar bundel komt een keur aan analysemethoden voorbij. Ze begint echter in deel I bij de epistemologie en zet in een eerste hoofdstuk de verschillende stromingen (ze noemt ze *positions*) uiteen met een uitgewerkt voorbeeld. Vreemd is hier dat ze zowel gefundeerde theorie, als fenomenologie, etnomethodologie, hermeneutiek, sociolinguïstiek en feministisch onderzoek onder de '*critical emancipatory*

positions' schaarst. Ik heb mijn twijfels bij het emancipatorisch karakter van een aantal van deze stromingen en vind gefundeerde theorie meer een methode dan een stroming. De stroming die erachter zat, is het symbolisch interactionisme, maar dat is een beetje weggedrukt door de enorme naamsbekendheid die *grounded theory* inmiddels heeft. Ze probeert dat in een volgend hoofdstuk te koppelen aan een aantal ontwerp- en analysestrategieën die ze onderscheidt (*iterative, subjective, investigative, enumerative*), en waarin ze de stromingen probeert onder te brengen. Daarin lijkt ze echter vast te lopen. In deel II gaat ze dan in op verschillende analytische benaderingen (*analytical approaches*) zoals zij dat noemt: klassieke en nieuwe etnografische benaderingen, gefundeerde theorie, fenomenologie en feministisch onderzoek. En daarmee ziet ze sommige stromingen blijkbaar als synoniem voor sommige analytische benaderingen, terwijl een analytische benadering in mijn optiek daar meestal uit voortkomt. In die zin is een stroming van een andere orde dan een benadering. In deel III behandelt ze diverse vormen van wat zij '*documentation analysis*' noemt: inhoudsanalyse, narratieve analyse, conversatieanalyse, discoursanalyse, visuele interpretatie en semiotische analyse. Het woord *documentation* moet hier alleen gezien worden als de vorm waarin de onderzoeker de data voor ogen krijgt; ze kunnen wel degelijk via interviews en/of observatie verzameld zijn.

Met name in de hoofdstukken van deel II en III komen de meeste analysemethoden voorbij. Deze hoofdstukken zijn dan ook zeer informatief te noemen, en bieden een mooie waaier aan analysemethoden die overwogen kunnen worden, voorzien van handige leeswijzers. Ze behandelt elke methode aan de hand van een korte typering van de hoofdkenmerken, wanneer je deze kunt gebruiken, welke onderzoeksvragen geschikt zijn voor die methode en wat de sterke en zwakke punten zijn. Heel handig en overzichtelijk. Sommige methoden werkt ze wat uitgebreider uit aan de hand van een voorbeeld. Groot nadeel vind ik de veelheid aan methoden die ze heeft proberen te behandelen in een te klein boek, waardoor alles nét te kort door de bocht wordt beschreven om het goed te begrijpen (soms zijn verschillen tussen methoden maar heel graduueel) dan wel om voldoende zicht te hebben op hoe je de methode kunt toepassen. Je komt er dus niet onderuit die leeswijzers ook daadwerkelijk te raadplegen! Ze lijkt ook een lichte *bias* te hebben richting postmoderne benaderingen.

In deel IV gaat ze vervolgens in op de rapportage. In het eerste hoofdstuk komen de eerder behandelde benaderingen nog eens terug, en nu gaat ze in op hun theoretiserende kenmerken. Hier heb je echter niet veel aan in praktische zin, want het is net als in de vorige twee delen allemaal net te kort. In een laatste hoofdstuk van deel IV laat ze erg leuke voorbeelden zien rond representatie van data in je rapportage. Zo geeft ze bijvoorbeeld citaten weer van verschillende respondenten op het huisman-zijn van Tony, inclusief de mening van Tony zelf, in een schakering van gepositioneerde citaten op een pagina (p. 217). Of geeft ze twee heel verschillende visies op eenzelfde wijk in tekst en foto's naast elkaar weer om uit te beelden hoe verschillend een wijk gepercipieerd kan worden (p. 218). In deel V ten slotte, beschrijft ze heel summier een aantal softwarepakketten voor data-analyse, maar ook dit is zo kort dat je beter naar het boek van Lewins en Silver (2007) kunt grijpen. Dat is dan ook nog een uitgeschreven basishandleiding in

kwalitatieve analyse die via oefeningen gekoppeld wordt aan een drietal softwarepakketten: Atlas.ti5, MAXqda2 en NVivo7.

Concluderend zou ik het boek van Richards niet aanbevelen voor beginnende onderzoekers of studenten: het is te rommelig. Voor studenten vind ik boeken als van Boeije (2005), Wester en Peters (2004) en Lewins en Silver (2007) makkelijker te verwerken omdat ze veel systematischer zijn opgezet en dat helpt bij het leren kwalitatief analyseren. Voor gevorderde onderzoekers is het zeker leuk om te lezen: veel herkenning en je beslist zelf wel welke krenten je eruit haalt en wat je laat liggen. Het boek van Grbich is heel geschikt voor zowel beginnende onderzoekers als gevorderde onderzoekers die overweegen eens een andere analysemethode uit te proberen of juist nog zoekende zijn. Het boek is echter te summier om een gefundeerde keuze te kunnen maken.

Literatuur

- Bazeley, Pat (2007). *Qualitative data analysis with NVivo*. London: Sage.
- Boeije, Hennie (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek. Denken en doen*. Amsterdam: Boom Onderwijs.
- Evers, Jeanine & Staa, AnneLoes van (2009). Qualitative analysis in case studies. In: *The encyclopedia of case study research*. London: Sage.
- Hardy, Melissa & Bryman, Alan (Eds.) (2004). *Handbook of data analysis*. London: Sage.
- Have, Paul ten (2007). *Doing conversation analysis, a practical guide*. 2nd edition. London: Sage.
- Lewins, Ann & Silver, Christina (2007). *Using software in qualitative research*. London: Sage.
- Wester, Fred & Peters, Vincent (2004). *Kwalitatieve analyse. Uitgangspunten en procedures*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

De fundamentele bijdrage van feministisch onderzoek

Inge Bleijenbergh

Hesse-Biber, S.N. & Leavy, P.L. *Feminist research practice; a primer*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2007, 369 pagina's, ISBN 0-7619-2892-8, € 70,99.

Laat ik deze recensie beginnen met een duidelijk standpunt: ik vind dat iedere methodoloog basiskennis zou moeten hebben van genderverhoudingen en andere vormen van sociale ordening. Met gender bedoel ik de sociale betekenis die in de samenleving wordt toegekend aan sekseverschillen. Een ordeningsprincipe dat grote consequenties heeft voor de ervaringen die mensen van kinds af aan opdoen, de wijze waarop ze benaderd worden en de verwachtingen die ze over zichzelf en anderen hebben, vergelijkbaar met klasse en etniciteit. Waarom die basiskennis nodig is? Omdat je anders fundamentele